

CASE STUDY

AMSTERDAM RAINPROOF: ELKE DRUPPEL TELT

Om steden regenbestendig te maken moet je samenwerken met vele partijen

Saskia Naafs*

■ Amsterdam Rainproof betreft iedereen die invloed heeft op de fysieke inrichting van de stad bij haar programma: van de gemeente tot de bewoner en van de woningcorporatie tot het tuincentrum. Drie van de teamleden leggen in een groepsgebesprek uit hoe zij dit doen en tegen welke obstakels zij aanlopen.

■ Op 28 juli 2014 kreeg de kersverse wethouder water van Amsterdam, Udo Kock, een telefoontje op zijn vakantieadres. Waternet-directeur Roelof Kruize hing aan de andere kant van de lijn om hem te vertellen dat het flink regende in Amsterdam. Kock schrok niet van een beetje wateroverlast in de stad, totdat hij de foto's zag die gedeeld werden op sociale media. In de stationstunnel van Amsterdam Zuid waadden mensen enkeldiep door het regenwater, in de Rivierenbuurt dreef iemand op een luchtbedje door de straat, Amsterdamse souterrains stroomden vol en grote delen van de ring A10 waren afgezet. Op sommige plekken in de stad viel die dag twaalf millimeter regen in vijf minuten. Dat is zeer extreme regenval.

“Die heftige regenbui was voor Amsterdammers en voor de gemeente een wake-up call. Het hielp om de regenbestendige stad op de agenda te krijgen,” zegt Daniel Goedbloed, programmamanager van Amsterdam Rainproof. “Door klimaatverandering zal het vaker harder gaan regenen en onze verharde en verdichte steden kunnen dat op dit moment niet aan. Maar alleen het riool aanpassen is niet voldoende voor een regenbestendige stad. Daarvoor moet de fysieke inrichting van de hele stad veranderen,” legt Goedbloed uit. “Maar om de hele stad regenbestendig in te richten, is organisatorische verandering nodig. Daarvoor moet je beleid en werkprocessen aanpassen. Verandering werkt vaak het beste als dit niet intern vanuit de organisatie komt, maar van buiten.”

Semi-onafhankelijk

Waternet heeft begin 2014 Amsterdam Rainproof opgericht. Dit programma om de stad regenbestendig te maken wordt vormgegeven en uitgevoerd door vijf mensen, in dienst van, of gedetacheerd bij Waternet.

Het Rainproof-team wordt formeel aangestuurd door een stuurgroep van Waternet en de gemeente, maar is een semi-onafhankelijke organisatie met een eigen kantoor, een eigen merk en logo. Dat is volgens Goedbloed een gouden greep geweest. “Zo voorkom je dat je aanklopt als overheidsinstantie met de boodschap ‘wij gaan dit voor jullie oplossen’. Je hebt echt iedereen nodig om dit voor elkaar te krijgen. Het gaat niet alleen over openbare ruimte en riolering, het gaat om een transformatie van de hele stad en daar heb je veel verschillende partijen bij nodig. Dus je kunt het niet alleen via regelgeving top-down opleggen.”

Rainproof wil iedereen die zich bezig houdt met de inrichting van de stad aanspreken. Dat zijn zowel Waternet en de gemeente als vastgoedeigenaren, bedrijven en bewoners. Rainproof gelooft niet in één grote monofunctionele oplossing, maar in vele kleine oplossingen samen. Of zoals ze het zelf zeggen: ‘elke druppel telt’. Het team werkt daarom interdisciplinair en bestaat uit een programmamanager,

* Saskia Naafs, zelfstandig onderzoeksjournalist en freelance redacteur voor Amsterdam Rainproof.

een communitymanager, twee projectleiders voor de doorwerking van Rainproof in de private en publieke sector, en een social media expert en netwerker. De gemeente is een van de belangrijkste partners, gezien zij verantwoordelijk is voor de inrichting van de openbare ruimte. Rainproof zet in op het beïnvloeden van gemeentelijke kaders en beleid. Maar omdat zowel publieke als private partijen belangrijk zijn bij de inrichting van de stad, richt het programma zich expliciet op beide kanten.

Bewoners bereiken

Maar hoe vertel je mensen dat ze mee moeten helpen om de stad regenbestendig te maken als ze er vanuit gaan dat de gemeente dat voor ze oplost? Of als ze zich niet eens bewust zijn van toenemende regenwateroverlast? Community manager Irene Poortinga houdt zich bezig met de samenwerking met private partijen. “In het eerste jaar van Rainproof was het heel erg zoeken naar hoe we mensen moesten benaderen. We merkten dat regenbestendigheid bij veel Amsterdammers geen onderwerp is dat leeft. Algemene campagnes hebben dan weinig zin. Je kunt je beter concentreren op mensen die een souterrain hebben, een begane grondwoning of een tuin en die wel wateroverlast ervaren. Je moet niet iedereen willen bereiken.”

Rainproof bereikt bewoners door aan te haken bij bestaande bewonersinitiatieven – ‘want daar zit al veel energie’. Poortinga noemt de Tuin van Jan als voorbeeld, een fraaie gedeelde binnentuin in Amsterdam-West die voorheen vaak blank stond, maar nu regenbestendig is. “Dat is een mooi voorbeeld van vergroening en regenwater afvoeren, en van hoe buurtbewoners, de gemeente en een woningcorporatie hierin samen kunnen werken.” Rainproof ondersteunt buurtinitiatieven, bijvoorbeeld door verschillende partijen aan elkaar te koppelen. Voorbeeldprojecten worden gedeeld op de website. Hierop staat ook een uitgebreide *toolbox* met concrete Rainproof-maatregelen, zodat mensen zelf aan de slag kunnen.

Intermediairs

Een andere manier om bewoners te benaderen is via intermediairs, zoals loodgieters, hoveniers en tuincentra. Deze partijen hebben vaak al de kennis en ervaring in huis en ook een commercieel belang. Ze verkopen niet alleen advies, maar ook producten die aan een regenbestendige stad bijdragen. Denk bij tuincentra bijvoorbeeld aan regentonnen, vijvers, waterminnende planten en waterdoorlatende tegels. Zo werkte Rainproof samen met Amsterdamse tuincentra aan de campagne ‘Natuurlijk! De watervriendelijke tuin’.

Rainproof is nu ook in gesprek met verzekeraars om inzicht te krijgen in de schade van regenwateroverlast.

Samen denken ze na over voorlichting die verzekeraars kunnen geven om die schade te voorkomen. Toch haken niet alle partijen enthousiast aan bij de Rainproof-aanpak. Neem de woningcorporaties: zij zien het nut en de noodzaak wel in van een regenbestendige stad, maar moeten zich van overheidswege beperken tot hun kerntaken, hebben financieel beperkte speelruimte, of andere prioriteiten zoals het isoleren en energiezuinig maken van woningen. Rainproof wilde aanvankelijk ook met private vastgoedeigenaren in gesprek, maar liep daarin vaak vast. Vastgoedeigenaren en projectontwikkelaars kun je beter bereiken door rainproof als uitgangspunt in gebiedsontwikkeling mee te nemen. Zo kun je het via regelgeving afdwingen. De aanpak is dus een combinatie van *bottom-up* en *top-down*.

Rainproof in het beleid

Hoewel Rainproof een brede netwerkaanpak hanteert, zijn de gemeente Amsterdam en Waternet de twee belangrijkste partners in het regenbestendig inrichten van de openbare ruimte. Daarom heeft Rainproof de afgelopen twee jaar vooral ingezet op die twee partijen. Dan gaat het niet alleen om bewustwording, maar ook om ‘het rainproof denken en doen’ in de hoofden van ambtenaren én in de beleidskaders te krijgen, zegt Geertje Sonnen, projectleider verankering gemeente bij Rainproof. “We hebben allereerst het gemeentelijk netwerk in kaart gebracht. Wie bepaalt hoe de openbare ruimte in een straat erbij komt te liggen? Wie neemt het besluit? Op basis waarvan? En hoe zorgen we ervoor dat het rainproof wordt uitgevoerd?” Dat gaat over honderden personen, van ontwerpers en uitvoerders tot beheerders. Die spreek je niet alleen individueel aan, maar ook door Rainproof in ieder gemeentelijk proces, iedere visie en in ieder relevant beleidskader te krijgen.

Maar, ‘met alleen beleidsregels en kaders van bovenaf red je het niet’, zegt Sonnen. Rainproof richt zich daarom niet alleen op de directies van de betrokken organisaties, maar ook op de uitvoerders van het beleid. “Diegenen die het al helemaal in de smiezen hebben, probeer je zoveel mogelijk zelf het verhaal verder te laten verspreiden. Die kennis en ervaring komt veel beter aan wanneer een collega het vertelt dan iemand van buitenaf.” Om de verankering binnen de gemeente en Waternet verder te bevorderen zijn er ook Rainproof-ambassadeurs, mensen die enkele uren per week het Rainproof-denken en -doen binnen hun eigen organisatie promoten.

Natuurlijk loopt Rainproof daarbij tegen muren op. De maatregelen zijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid, terwijl de instituties en hun financiering in een grote stad als Amsterdam sterk verkokerd zijn. “De aanpak, een combinatie van *bottom-up*, *top-down* en *midden door*, zorgt wel voor steeds meer goede wil om die belemmeringen te doorbreken,” zegt Sonnen.

Een voorbeeld is de waterneutrale bouwenvolop die bij nieuwbouw in de plaats kan komen van compensatie voor verhard oppervlak uit de waterschapskeur. Waterschap en gemeente willen hier volgend jaar een convenant over sluiten. Landelijk loopt Rainproof vooral tegen de restricties van het Bouwbesluit aan. De belastbaarheid van nieuwe daken is niet vanzelfsprekend geschikt voor groen/blauwe daken, en gebouwen mogen vier meter planningsvrij uitgebouwd worden in de eigen tuin, waardoor vaak onvoldoende waterrobuust gebouwd wordt.

Oplossingen aanreiken

Tot zover de beleidskant. Hoe maak je die stad nu regenbestendig in de praktijk? Rainproof heeft met behulp van 3Di Waterbeheer een knelpuntenanalyse voor Amsterdam gemaakt: waar komen gebouwen of infrastructuur onder water te staan bij heftige regen? Rainproof ontwikkelt nu samen met de gemeente en Waternet een stuk of 65 oplossingenkaarten, die per hydrologische eenheid een blauwdruk geven van hoe je de stad regenbestendig kunt inrichten: waar ga je het regenwater vasthouden, tijdelijk een plek geven, en weg laten lopen?

Een voorbeeld waarbij zo'n oplossingenkaart goed van pas kwam, is de Bellamybuurt in Amsterdam Oud-West. "Eén van de grootste knelpunten van Amsterdam," zegt Geertje Sonnen. "Op iedere analyse kwam die buurt pimpelpaars naar voren." Bij heftige regenval blijft het water er op straat staan. Het stadsdeel en Waternet hadden groot onderhoud aan het riool en de openbare ruimte gepland. De hele buurt zou straatje voor straatje open gaan, maar in die verschillende plannen werd niet op buurniveau in samenhang naar de boven- en ondergrond gekeken waardoor een integrale rainproof-oplossing ontbrak. Sonnen: "Toen hebben wij gezegd: 'jongens, er zit hier een enorm knelpunt, daar moet je wat mee. Maar dat lukt niet met vijftien losse projectjes. Er is één overkoepelende visie nodig'. Die moest onder grote tijdsdruk ontwikkeld worden, maar uiteindelijk zijn we met z'n allen om tafel gaan zitten en hebben we samen één oplossingenkaart gemaakt. Die kaart heeft iedereen de ogen geopend."

Idealiter maak je zo'n oplossingenkaart voordat alle plannen op papier staan. Daarom kijkt Rainproof nu al naar onderhoudsprojecten die gepland staan voor 2018. Het team stelt vast dat er na drie jaar Rainproof-aanpak inmiddels ook gemeentelijke plannen liggen die het stempel rainproof zo mee kunnen krijgen. Dat betekent echter niet dat alle plannen in de praktijk ook goed uitgevoerd worden. Zo is het wel eens voorgekomen dat een beheerder op het laatste moment toch een streep zette door een plan om regenwater over straat af te voeren. Een hele praktische belemmering voor rainproof in de openbare ruimte is het krappe budget voor het onderhoud van openbaar groen. Daarnaast is Rainproof ook een programma van de lange adem.

"Je krijgt niet in één keer 14.000 ambtenaren mee in je verhaal. Dat kost tijd," zegt Geertje Sonnen. Je moet dus tegen tegenslagen kunnen en blijven agenderen.

Lessons learned

Maar, de aanhouder wint. Rainproof begint een begrip te worden, in Amsterdam en daarbuiten. "We krijgen veel vragen van partijen door het hele land die onze aanpak, onze oplossingenkaarten, infographics, of delen van de website willen gebruiken," zegt Daniel Goedbloed. "Daar zouden we gerust een dagtaak aan kunnen hebben. Iedereen lijkt nu Rainproof te willen worden, de uitdaging is om je niet te laten overvragen. Onze eigen aanpak is nog lang niet afgerond. Dus kijken we nu hoe we op een slimme manier onze kennis en ervaring kunnen delen. Wellicht ontstaat zo een landelijk Rainproof-netwerk met lokale aanpakken die elkaar kunnen versterken."

Rainproof simpelweg kopiëren op andere plekken zal niet werken, denkt het team. "Rainproof is in alle opzichten maatwerk. Er is geen *one size fits all*, niet voor maatregelen, maar ook niet voor het betrekken van partijen of het aanpassen van regelgeving. Bovendien: de ene bewoner is de andere niet, dat geldt ook voor bedrijven en voor ambtenaren. Je moet altijd goed weten wat het belang en handelingsperspectief zijn van diegene die je probeert te laten veranderen."

Een belangrijk inzicht is ook: de focus bewaken. "Je moet niet iedereen willen bereiken. Je moet kijken waar de energie zit en daarbij aansluiten. En, je moet je echt op regenbestendigheid richten en niet het hele klimaatprobleem willen meenemen." De belangrijkste les is misschien wel dat verandering tijd kost. Je moet het thema blijven agenderen, en je netwerk blijven onderhouden. "Zo'n Rainproof-programma draait niet vanzelf." ■

ABSTRACT

Amsterdam Rainproof is a network organisation that has been working with the local government, corporations, real estate owners and the inhabitants of Amsterdam to make the city rainproof since 2014. The team of five is employed by the city's water company but works independently and under their own brand name. This allows them to employ a combination of top-down and bottom-up tactics to engage everyone in their quest to make the city more resilient to heavy downpours. The Rainproof team does not believe in one monofunctional solution, but in many small solutions at once. Or, as they put it: 'every drop counts'. In three years time, they've learned that change, especially in big organisations, takes time. They try to incorporate rainproof thinking and acting in every relevant governmental policy. And they work with bottom-up initiatives and intermediaries like plumbers and gardening centres to reach Amsterdammers with ground level floors and gardens.
